

III. RECENZII

ABORDAREA NORMELOR SOCIALE – SCHIMBARE DE PARADIGMĂ PRIVIND INEGALITATEA DE GEN: PERSPECTIVE ALE DEZVOLTĂRII UMANE 2020 (PNUD, NEW YORK, 2020)

DANIELA ALBU*

Abstract:

The UNDP report published in March this year proposes an original and innovative approach to combating gender inequality. Based on the idea that today's society still places women in a glass cage, the authors of the report reveal that it is not glass out of which it is built, but prejudices about women perpetuated over time. What is worrying is the fact that both men and women around the world manifest these reluctances and prejudices.

The authors of the report take a new perspective on why there are still power gaps between men and women in countries' economies, political systems and corporations, despite real progress in combating gender inequality in areas such as education, health and removing legal barriers through the political and economic participation of women, and suggest how we can reinvent social norms for the benefit of all.

The report focuses on a new indicator for measuring social norms and customs that obstructs or affects gender equality in politics, employment and education – an indicator that experts have called The Gender Social Norms Index (GSNI). This index shows that progress on gender equality has slowed in recent years. Data were collected from 75 countries (including Romania). In calculating the index, the political, educational, economic and physical integrity dimensions were taken into account (where there is a risk of violence). Issues such as the decision-making power and representation in politics of women vs. men, educational ability, the economic aspect of employment, as well as abuses against women are also tackled.

Keywords: UNDP, combating gender inequality, The Gender Social Norms Index, prejudices, social norms, empowerment, women in decision-making, women's representativeness

Résumé:

Considérant que dans la société actuelle les femmes sont encore victimes des préjugés anciens, le Rapport du PNUD, publié au mois de mars 2020, propose une vision originale et novatrice sur la lutte contre les inégalités de genre. Les auteurs du Rapport ont analysé, dans une nouvelle perspective, la raison des décalages de pouvoir qui existent entre les hommes et les femmes au sein des économies, des systèmes politiques et des corporations, malgré les progrès réels réalisés dans la lutte contre les inégalités de genre dans des domaines tels

* E-mail: daniela.albu@irdo.ro

que l'éducation, la santé, la participation politique et en matière économique des femmes, en suggérant des moyens nécessaires pour renouveler des normes sociales bénéfiques à tous.

Les experts du Rapport ont élaboré, à partir des données recueillies dans 75 pays, dont la Roumanie, un nouvel indicateur destiné à mesurer les normes et les coutumes sociales qui affectent l'égalité de genre en politique, dans le travail et dans l'éducation – l'Indice des normes sociales relatif à l'égalité des sexes a régressé les dernières années. Dans le calcul de cet index on a pris en considération la dimension politique, éducationnelle, économique, ainsi que l'intégrité physique (là où il existe le risque de la violence). A l'aide de cet index sont examinés le pouvoir de décision et la représentativité en politique des femmes par rapport aux hommes, l'habileté éducationnelle, l'aspect économique et les abus contre les femmes.

Mots-clés: PNUD, lutte contre l'inégalité de genre, Indice des normes sociales relatif à l'égalité des sexes, préjugés, normes sociales, pouvoir de décision des femmes, représentativité des femmes.

Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD)¹ a lansat în luna martie a acestui an Raportul global² *Abordarea normelor sociale – schimbare de paradigmă privind inegalitatea de gen: Perspective ale dezvoltării umane 2020*³.

Cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la adoptarea Declarației de la Beijing și a Platformei de Acțiune, s-a considerat că este momentul reevaluării acțiunilor întreprinse la nivel global pentru eliminarea inegalității de gen. Autorii Raportului aduc în atenție un indicator nou de măsurare a normelor și cutumelor sociale care obstrucționează sau afectează egalitatea de gen în politică, muncă și educație – indicator pe care l-au numit Indicele Normelor Sociale referitoare la Gen (INSG). Au fost colectate date din 75 de țări (printre care și România), de la aproape 80% din populație, și au fost examinate tendințele indexului în 31 de țări, ceea ce reprezintă 59% din populația lumii. Acestea arată că deși în unele țări există îmbunătățiri în atitudinea față de femei, în altele situația femeii pare să se fi înrăutățit în ultimii ani.

În calcularea indicelui s-au luat în considerare dimensiunea politică, educațională, economică precum și integritatea fizică (acolo unde există riscul violenței). Sunt examinate puterea de decizie și reprezentativitatea în politică a femeilor vs. bărbați, abilitatea educațională, aspectul economic al ocupării în muncă, precum și abuzurile la adresa femeilor.

¹ Strategia UNDP se concentrează pe înlăturarea piedicilor economice sociale și culturale la nivel structural cu care se confruntă femeile în procesul afirmării lor și al contribuției la viața societății și se axează în general pe prevenirea și combaterea violenței bazate pe gen, promovarea reprezentativității femeilor la nivel decizional și consolidarea strategiilor de prevenire a crizelor, pregătire și reconstrucție în caz de dezastre, gestionarea schimbărilor climatice.

² La publicație au contribuit experți din cadrul biroului PNUD în colaborare cu Echipa PNUD de studiere globală a dimensiunii de gen.

³ A se vedea http://hdr.undp.org/sites/default/files/hd_perspectives_gsni.pdf

Conform INSG, aproximativ jumătate dintre bărbații, dar și și dintre femeile de pe planetă, sunt de părere că bărbații sunt lideri mai buni, peste 40% și-au exprimat opinia că bărbații au mai mult succes în afaceri decât femeile; 28% dintre cei intervievați, printre care și femei, au convingerea că este justificată violența față de femei. Aici intervine cel mai mult puterea aparent imuabilă a normelor sociale.

În Raport se menționează că țările cu cel mai înalt procent al populației care manifestă reticență față de egalitatea de gen sunt Pakistan, Qatar, Nigeria, Zimbabwe și Iordania, în timp ce în Andorra, Suedia, Olanda, Norvegia și Noua Zeelandă, există cele mai puține prejudecăți legate de gen.

Indicele Normelor Sociale referitoare la Gen arată pentru România un procent de 85,50% din populație cu cel puțin o reticență în ceea ce privește egalitatea de gen, 60,84% cu cel puțin 2 reticențe în această privință și un procent de 14,50 % fără nicio reticență vizavi de egalitatea de gen. În ceea ce privește reticențele românilor privind egalitatea de gen în domeniul politic, procentul este de 48,78%, în domeniul economic de 55,8%, în cel al educației de 20,69%, iar în cel al integrității fizice (risc de expunere la violență) procentul este de 63,54%. Ceea ce înseamnă că avem procente mai bune în domeniul educației, în timp ce se manifestă încă destule reticențe în domeniul reprezentativității femeilor în politică, iar prejudecățile populației sunt din ce în ce mai mari pe componenta economică (inegalitatea oportunității în muncă și a nivelului salarial) și pe cea a violenței domestice.

Potrivit clasificărilor realizate de INSG, România se plasează pe poziția 52 în rândul țărilor cu grad foarte ridicat de dezvoltare umană, alături de Bulgaria și Muntenegru, în timp ce pe primele 4 locuri se află Norvegia, Elveția, Irlanda și Germania.

Raportul semnalează deteriorări progresive ale egalității de gen în Suedia, Germania, India și Mexic, țări în care încep să se manifeste tot mai multe reticențe de gen atât în rândul bărbaților, cât și în cel al femeilor.

Conform raportului, este puțin probabil ca țările să atingă o deplină egalitate de gen până în 2030. Acest indice arată că progresul privind egalitatea de gen a încetinit în ultimii ani. Experții sunt de părere că ar mai fi nevoie de 257 de ani pentru ca inegalitatea de gen în domeniul oportunităților economice să dispară cu totul. În prezent, numărul femeilor șefi de guverne este mai scăzut decât acum 5 ani – doar 10 femei dintr-un total de 93 de țări ocupă astfel de poziții. Totodată, dincolo de ceea ce arată cifrele și de ceea ce este măsurabil, mai există o serie de responsabilități și dificultăți cu care femeile se confruntă: munca în gospodărie după orele de serviciu, hărțuirea în transportul în comun, discriminarea la locul de muncă și multe alte constrângeri. Ca urmare a acestor nedreptăți, au apărut noi mișcări sociale și diferite modalități de

protest – campanii online, manifestații ale femeilor care solicită egalitate de gen și dreptul la emancipare.⁴

Autorii Raportului sunt de părere că există multe capcane în calea progresului în direcția egalității de gen și că, exemplele demonstrează o constantă a inegalităților. În cele 50 de țări în care femeile sunt mai educate decât bărbații, ele realizează în medie un venit cu 39% mai scăzut decât al bărbaților. Iată de ce normele sociale sunt atât de importante pentru înțelegerea acestor dinamici. De exemplu, atunci când societatea investește în educația lor, fetelor li se spune adesea că sunt capabile și pot deveni orice își doresc. Dar tot aceeași societate tinde să blocheze accesul lor la putere sau la poziții de decizie, fără a le oferi o șansă echitabilă.

Normele sociale se construiesc pe baza anumitor convingeri, atitudini și obiceiuri. Modul în care fiecare popor percepe rolul indivizilor în gospodărie, în comunitate, la locul de muncă, poate determina modalitatea de funcționare a unei societăți. Există convenția socială nescrisă conform căreia se așteaptă foarte mult de la femei în gospodărie și familie, în timp ce bărbații sunt cei care „aduc pâinea” în casă. Normele perpetuate în timp nasc modele de comportament, prin care femeile sunt excluse și, deși au acces la educație sau la îngrijire medicală, pentru ele posibilitățile de alegere a unei cariere de succes rămân limitate, fiind astfel private de capacitatea de a dovedi societății deplinul lor potențial.

Termenul sociologic de *intersecționalitate* se referă la interconexiunile dintre categoriile sociale legate de rasă, clasă socială, vârstă, sex, abilități, origine etnică, statutul de rezidență. Toate acestea generează sisteme interdependente de discriminare care se combină, se intersectează sau se suprapun, iar când sunt adunate laolaltă efectul discriminatoriu se amplifică. Intersecționalitatea presupune cumularea complexă a efectelor diverselor forme de discriminare. Acest termen a fost propus de literatura de specialitate privind drepturile civile. De multe ori, politicile guvernamentale pot exclude persoanele care se confruntă cu discriminarea multiplă.

Raportul arată că doar 14% dintre femei și 10% dintre bărbați nu au prejudecați sau reticențe cu privire la normele sociale.

Practicile sociale cutumiare pot fie să se schimbe, fie să susțină în continuare rolurile tradiționale de gen. Schimbările din economie și din societate, precum și dezvoltarea tehnologiei comunicațiilor, favorizează schimbarea

⁴ Prin mișcarea activistă #MeToo (Și eu) multe femei au rupt tăcerea denunțând abuzurile celor care au profitat de vulnerabilitatea lor. IRDO a promovat conștientizarea în rândul tinerilor cu privire la aceste mișcări, alăturându-se anual campaniei internaționale a celor 16 zile de combatere a violenței împotriva femeilor, denumită și perioada zilelor portocalii. În India mișcarea #IWillGoOut solicită drepturi egale pentru femei în spațiile publice, iar în America Latină #NiUnaMenos denunță crimele și violența împotriva femeilor din Argentina până în Mexic.

acestor norme prin evoluții legislative, crearea de noi politici sau diverse forme de activism social și politic, prin canale formale și informale (rețelele de socializare).

Factorii de decizie și cei care elaborează politici ar trebui să se concentreze pe: legi, alocări de bugete, declarații publice, deoarece au responsabilitatea de a măsura impactul acestora asupra societății. Dar nu trebuie neglijată puterea invizibilă a normelor obișnuite într-o societate. Există o diferență foarte subtilă între normele descriptive și cele obișnuite (cutumiare). Normele descriptive sunt credințe și convingeri standard despre ceea ce este considerat drept o practică normală într-un anumit grup social. Normele obișnuite stabilesc ceea ce ar trebui să facă în mod curent oamenii dintr-o comunitate. Această distincție este importantă în practică, deoarece permite înțelegerea motivului pentru care unele aspecte ale normelor și relațiilor de gen se schimbă mai repede decât altele.

Schimbarea de paradigmă în abordarea inegalității de gen constă, după părerea experților, și în felul în care ne adaptăm la noile evoluții tehnologice. Întrucât una dintre cele mai răspândite tipuri de discriminare rămâne cea pe bază de gen, politicile care vizează norme discriminatorii profunde și stereotipuri de gen, prejudecăți și practici dăunătoare, sunt esențiale pentru realizarea deplină a drepturilor femeilor.

Reconfigurarea rolurilor de gen profund înrădăcinate pot fi obținute prin educație, prin creșterea gradului de conștientizare sau prin noi stimulente. Prin intermediul acestora se urmărește formarea unor persoane eliberate de prejudecăți, cu informații și cunoștințe care pot încuraja valori și comportamente noi.

Raportul analizează și riscul propagării anumitor prejudecăți prin intermediul inteligenței artificiale, ceea ce ar putea agrava inegalitățile de gen. Aplicațiile din domeniul inteligenței artificiale au potențialul de a susține schimbările sociale pozitive și de a impulsiona progresul—având, într-adevăr, un impact revoluționar în anumite domenii. Dar există și riscul confruntării cu aspectele negative ale inteligenței artificiale.

Apare pericolul pierderii locurilor de muncă pe măsură ce tot mai multe sarcini sunt îndeplinite de aplicații ale acesteia, iar inegalitățile între venituri medii și bogăție ar putea crește. Muncitorii se pot confrunta cu o prejudecată puternică împotriva culorii pielii sau a genului, înglobate în aplicații ale inteligenței artificiale, și pot apărea mijloace subiective de supraveghere. Algoritmii pentru disponibilitatea locurilor de muncă pentru diferite persoane pot reproduce stereotipuri și prejudecăți istorice. Companiile au nevoie de politici privind transparența și protecția datelor, astfel încât lucrătorii să cunoască în ce mod sunt supravegheați. Este recomandabilă elaborarea unui

regulament pentru gestionarea și utilizarea datelor și algoritmilor în mod responsabil pe piața muncii.

Serviciile de recunoaștere facială pot fi mult mai puțin precise în identificarea femeilor sau a persoanelor cu pielea mai închisă la culoare datorită nerecunoașterii diversității de gen sau de rasă de către programatorii care au realizat aplicația respectivă. Odată cu omniprezența utilizării inteligenței artificiale, apar întrebări despre intensificarea propagandei și a manipulării, subminarea democrației, despre supraveghere și pierderea intimității vieții private. De exemplu, aplicațiile de inteligență artificială sunt legate de dezvoltarea orașelor inteligente. Aceasta implică colectarea de date de la camerele foto și senzori pe scară largă. Cum diferă acest lucru de supravegherea în masă? Algoritmii pot fi alcătuiți din seturi de date partinitoare în funcție de cei care îi programează și astfel se proliferază aceleași prejudecăți pe termen lung. De exemplu, este mai puțin probabil ca femeile să primească anunțuri direcționate pentru locuri de muncă cu remunerații mari din cauză că algoritmul care direcționează anunțurile este instruit pe date în care femeile au avut locuri de muncă mai puțin remunerate.

Puține femei lucrează în domeniul proiectării și dezvoltării inteligenței artificiale și în sectorul tehnologiei în general, iar în rândul bărbaților angajați în acest domenii, diversitatea rasială și acceptarea acesteia este limitată. Recrutarea unor echipe bazate pe diversitate ar aduce perspective și abordări noi, ceea ce ar putea elimina prejudecățile.

Devin tot mai necesare pentru combaterea inegalității de gen inițierea unor noi politici privind protecția împotriva violenței, pedepsirea hărțuirii la locul de muncă, accesul la servicii publice, educația formală, formarea la locul de muncă, inițierea unor campanii de conștientizare și informare pentru combaterea inegalității de gen, împiedicarea căsătoriilor timpurii, sau reducerea riscului de sarcină la adolescente.

În Raport se susține ideea inovatoare că normele sociale pot fi reorientate spre realizarea egalității de gen. Comunitățile trebuie să regândească dinamica relațiilor în familie și în gospodărie.

Convențiile sociale se referă la felul în care normele cu privire la gen sunt integrate în valorile individuale. Sunt recompensate persoanele care se comportă conform normelor prin aprobare socială sau psihologică și sunt sancționate sau excluse din comunitate acele persoane care încalcă normele. Se poate ajunge chiar la violență din partea comunității. De multe ori se stigmatizează ceea ce alții pot considera ca fiind în sfera normalității și se apelează la stereotipii și norme pe care cei care le aplică le consideră lege. Norma devine cu atât mai imuabilă și mai imposibil de încălcat cu cât cele/cei care i se supun au numai de câștigat, iar dacă i s-ar opune ar avea foarte multe de pierdut.

Combaterea inegalităților de gen trebuie să pornească de la schimbarea prejudecăților și a reticențelor privind rolul femeii în familie și societate. Aceste prejudecăți sunt cultivate și induse încă din copilărie prin tipul de educație, de convingeri sau de norme transmise de către părinți copilului, fie voluntar, fie involuntar, conform culturii, obiceiurilor sau tradițiilor acumulate de generații. Astfel, copilul va crește cu principiile învățate, care i-au fost insuflăte de mic, și va ajunge ca la maturitate să perpetueze aceste prejudecăți sau stereotipuri. Nu este nevoie să ne schimbăm cultura, istoria originilor noastre sau convingerile pentru a realiza egalitatea de gen, important este cum știm să aplicăm normele sociale în folosul întregii comunități fără a le deforma prin exagerări sau mentalități dăunătoare. Este vorba doar de o reinventare sau reinterpretare în mod transparent și deschis a acestora.

Analizând Indicele Normelor Sociale referitoare la Gen în mod comparativ și formulând concluziile lor, autorii Raportului se întreabă în mod metaforic „cât de înalt și de gros este plafonul din sticlă? sau se poate spune și colivia de sticlă în care societatea actuală încă mai plasează femeile”. Studiul sugerează că aceasta acoperă toate aspectele vieții femeilor și că nu este nicidecum construită din sticlă, ci din prejudecățile împotriva femeilor, care sunt atât de omniprezente. Ceea ce este îngrijorător este faptul că atât bărbații, cât și femeile din întreaga lume manifestă aceste reticențe și prejudecăți. Raportul PNUD abordează dintr-o nouă perspectivă motivul pentru care există încă decalaje de putere între bărbați și femei în economiile țărilor, în sistemele politice și corporații, în ciuda progreselor reale de combatere a inegalității de gen în domenii precum educația, sănătatea și înlăturarea piedicilor legale din calea participării politice și economice a femeilor și sugerează cum putem reinventa normele sociale în beneficiul tuturor.